

Οδοιπορικό στην άληη Αθήνα

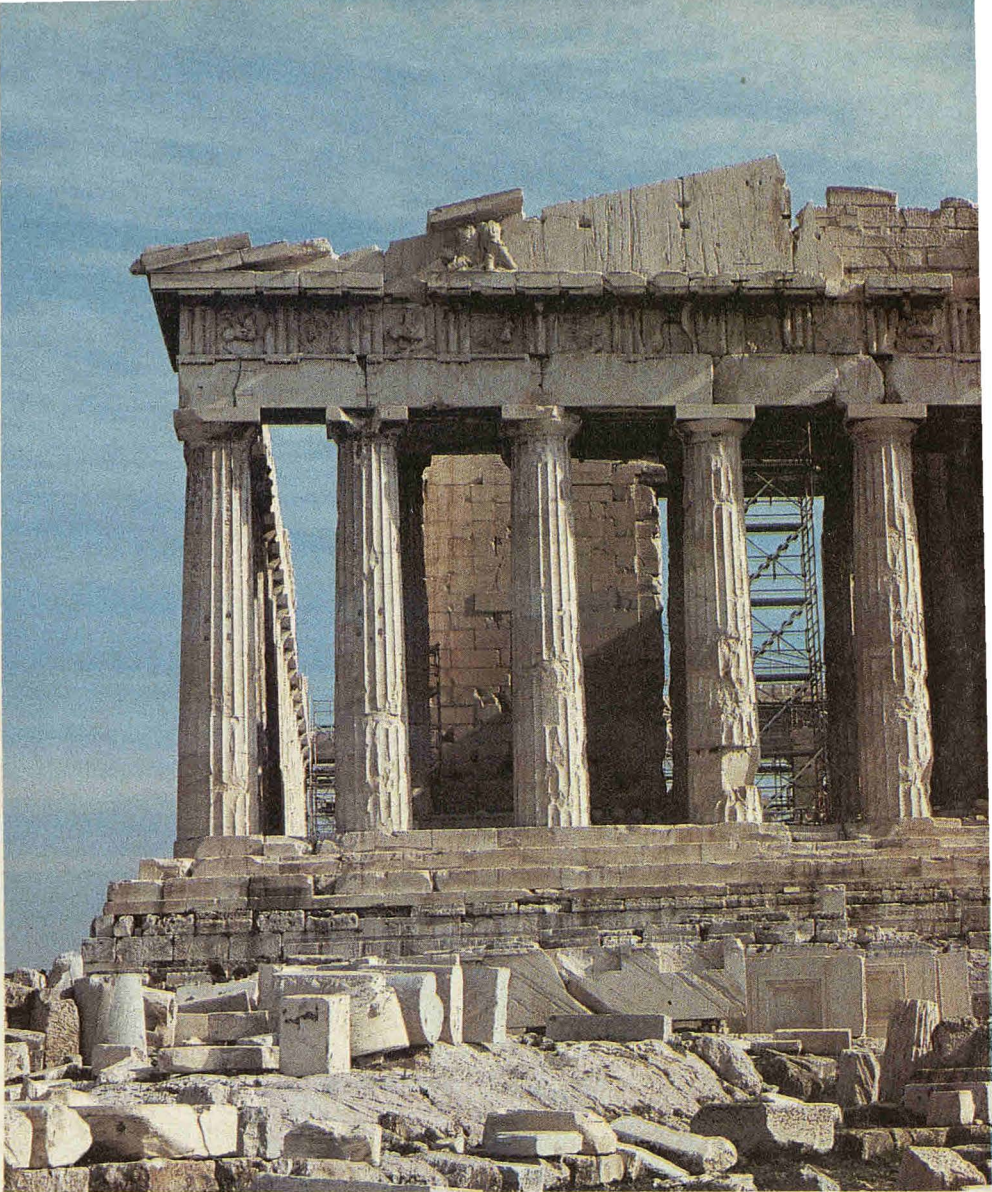
■ Του ΠΑΝΙΚΟΥ ΠΑΙΟΝΙΔΗ

Αν υπάρχει κάτι που διαθέτει σε αφθονία η Αθήνα αυτό είναι η ζωντάνια της. Η πόλη αυτή τέρας, όπως κατάντησε, διαθέτει πράγματι μια ικανότητα να διατηρεί σε μια συμβίωση τα πιο ετερόκλητα πράγματα, που μέσα από ένα φαινομενικό χάος κατορθώνει να προβάλλει ένα πρόσωπο σφριγηλό. Οι πρώτες μέρες του Γενάρη δεν ήταν απλώς μέρες ενός αφόρητου νέφους, που έπνιγε, αλλά και των καπνογόνων και των βομβών Μολότωφ, που προστέθηκαν στο μολυσμένο ουρανό. Ήταν μαζί φυσικά και μέρες αγωνίας για τις εξελίξεις στον Κόλπο, που κλιμακώνονταν σε ένταση την κάθε μέρα που περνούσε. Κι έτσι όπως ο Αθηναίος είναι κατ' εξοχή πολιτικό ον και διαθέτει τρομερά ευαίσθητες αντένες στραμμένες πάντα προς τα έξω, οι συζητήσεις στα λεωφορεία έφταναν κάποτε σε σημείο παροξυσμού.

Κι όμως πίσω από όλα αυτά τα ταραγμένα, τα φουρτουνιασμένα νερά μπορούσε κανείς να βρει τις φλέβες που τροφοδοτούν συνέχεια την πνευματική ζωή της Ελλάδας δίνοντας της εκείνο το νεύρο που σαν το συναντήσεις είναι μοναδικό.

ΤΖΕΝΗ ΚΑΡΕΖΗ - ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΖΑΚΟΣ

Απ' εδώ ακριβώς, απ' αυτές τις αντιφάσεις ξεκίνησε και η κουβέντα με τους παλιούς φίλους, την Τζένη Καρέζη και τον Κώστα

Καζάκο. Αυτό το καλλιτεχνικό ζευγάρι που πάνω από είκοσι χρόνια παλεύει μαζί για το καλό θέατρο. Δώσαμε το ραντεβού στο θεατράκι τους, στο Αθήναιο, εκεί προς το τέρμα της Ακαδημίας, όπου συναντιέται ο δρόμος με τη Βασιλίσσας Σοφίας. Το «Αθήναιο» είχε γίνει πέρσι παρανάλωμα του πυρός, είχαν καεί τα πάντα κι ήταν τούτο ένα δεύτερο μεγάλο πλήγμα για την Τζένη που μόλις είχε βγει από μια μεγάλη προσωπική δοκιμασία, μια αρρώστια που πήρε και τους δυο στο Λονδίνο και τους κράτησε αρκετές μέρες με την ψυχή στο στόμα. Ευτυχώς όλα εκείνα πέρασαν αισίως, ξαναφτιάχτηκε και το θεατράκι και τώρα η Τζένη και ο Κώστας ανασαίνουν, απόλυτα δικαιολογημένα, γιατί η καινούρια θεατρική οαζιζόν τους έδωσε την μεγάλη χαρά να βλέπουν κάθε βράδυ το θέατρο τους γεμάτο. Όταν η Λούλλα Αναγνωστάκη τους πρόσφερε το καινούριο της έργο «Τα Διαμάντια και Μπλουζ» αντελήφθησαν από το πρώτο διάβασμα πως είχαν στα χέρια τους μια επιτυχία. Και η Τζένη ένα ρόλο που της πρόσφερε τη δυνατότητα να θέσει σε κίνηση και το ταλέντο, αλλά και την πείρα και τα πλούσια εφόδια της. Όνειρο τους πάντως είναι να παρουσιάσουν τα «Διαμάντια...» και στο κοινό μας το Φθινόπωρο.

Έτσι βρήκαμε το ωραίο αυτό καλλιτεχνικό

ζευγάρι, που αλληλοσυμπληρώνεται με ένα δαυμαστό τρόπο σε στιγμές ευφορίας. Και παρ' όλο το γκρίζο φόντο και τις πολλές κουβέντες για μια κατάσταση φθοράς που σηματοδότηει την πορεία της σημερινής Ελλάδας και η Τζένη και ο Κώστας μίλησαν με μεγάλη αγάπη για την άλλη, την κρυφή όψη του νομίσματος. Είναι πεποίθησή τους λ.χ. ότι καμιά ίσως άλλη πρωτεύουσα δεν διαθέτει την ποιότητα του θεατρόφιλου κοινού, που έχει η Αθήνα.

Στα αθηναϊκά θέατρα, που ξεπερνούν τα εβδομήντα, μπορεί να βρει ο φίλος του θεάτρου ένα πανόραμα της παγκόσμιας δραματοουργίας. Ίψεν, Τέννεσους Ουίλλιαμς, Όζμπορν, Μπέρναρ Σω, Ντε Φίλιππο, Μπουλγκάνωφ, Τουρκένεφ, Αρμπούζωφ, Ονίλ κι από τους Έλληνες Ιάκωβο Καμπανέλλη, Λούλλα Αναγνωστάκη, Πόντικα, Μανιώτη κλπ, κλπ.

Το σημαντικό όμως, προσθέτει ο Κώστας, είναι ότι κατά γενική ομολογία η φετεινή χρονιά έδωσε δυο ελληνικά θεατρικά έργα αξίας. Το «Ο δρόμος περνά από μέσα», του Ιάκωβου Καμπανέλλη και τα «Διαμάντια και Μπλουζ» της Λ. Αναγνωστάκη και αυτό δεν είναι μικρό πράγμα.

Φυσικά τα προβλήματα στον χώρο του ελληνικού θεάτρου, αλλά και στον γενικότερο χώρο των γραμμάτων και τεχνών είναι

ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΣΠΙΝΘΗΡΟΒΟΛΑ ΤΟ

ΕΔΩ ΣΥΜΒΙΩΝΟΥΝ ΤΑ ΕΤΕΡΟΚΛΗΤΑ

μπροστά μας με ένα εντελώς ιδιόμορφο τρόπο και μέσα από τα μονοπάτια της τέχνης ολόκληρη η Ελλάδα. Μια Ελλάδα, που παγιδεύει τα παιδιά της, σαν ένα παλιό σπίτι, που μέσα από αόρατα νήματα κρατά δεμένους τους ανθρώπους του.

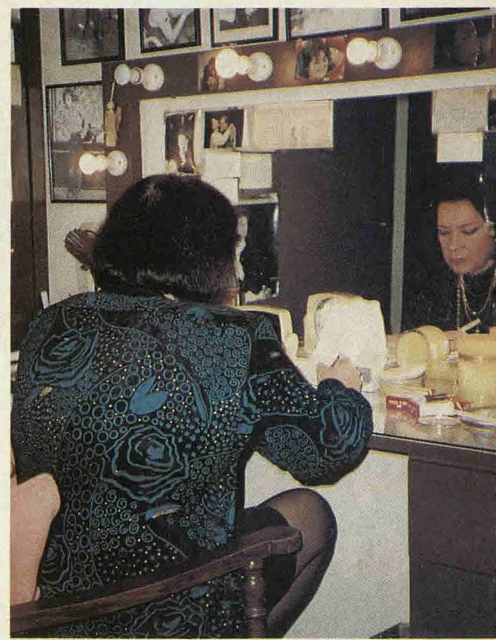
Όπως κάθε γνήσιο έργο τέχνης έτσι και το καινούργιο έργο του Καμπανέλλη, που το σκηνοθέτησε ο ίδιος, επενεργά μόνο μέσα από τη δική του γλώσσα.

Η δεύτερη μας συνάντηση, με τον Ιάκωβο Καμπανέλλη έγινε στο σπίτι του, στην Κυψέλη, στην οδό Κύπρου, όπου συμφωνήσαμε να επιχειρήσουμε μια αναδρομή σε ολόκληρη την πορεία του στο θέατρο. Πρόσφατα η πνευματική Αθήνα είχε τιμήσει τον Καμπανέλλη με την ευκαιρία της 40χρονης του προσφοράς στο θέατρο και έτσι η συνέντευξη, που καταγράφηκε σε μαγνητοταινία, κράτησε αρκετά και κάλυψε όχι απλώς τα έργα που γράφτηκαν, αλλά και τις ιστορικές και κοινωνικές στιγμές της Ελλάδας μέσα στις οποίες γράφτηκαν. Κι εδώ παρουσιάζεται ο Ιάκωβος Καμπανέλλης σαν μια μορφή των ελληνικών γραμμάτων, ένας δημιουργός που διατηρεί στέρεους δεσμούς με την ταραχώδη μεταπολεμική ελληνική πραγματικότητα. Δεν μπορούμε να ξεχνούμε επίσης ότι στις καταβολές της δημιουργίας του πρωτοπόρου αυτού συγγραφέα βρίσκονται οι πικρές πολύ πικρές εμπειρίες του ναζιστικού στρατοπέδου συγκέντρωσης του Μαουντχάουζεν, που έγινε γνωστό κυρίως όταν δέθηκε με την μουσική του Μίκη Θεοδωράκη.

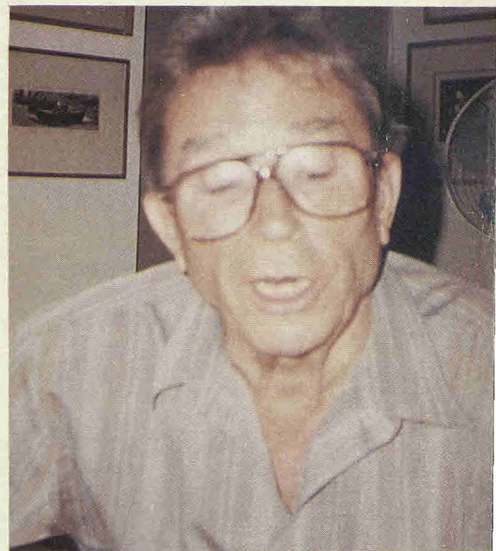
Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης είναι τώρα ένα από τα νέα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Εθνικού Θεάτρου και είναι σίγουρο πως η παρουσία του εκεί θάνατι ένα πολύ θετικό στοιχείο για την αναγέννηση του Εθνικού.

ΜΕΝΤΗΣ ΜΠΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ - ΜΠΟΣΤ

Συγγενικός στον χώρο του θεάτρου είναι και ο Μέντης Μποστάντζογλου, πλατειά γνωστός σαν Μποστ, παλιός φίλος και αυτός από ένα ταξίδι του στην Κύπρο, όταν ήρθε και περπάτησαμε μαζί την Πορεία από το ναό του Απόλλωνα προς τη Λεμεσό για να διαδηλώσουμε την αντίθεση μας προς όλα εκείνα, που ακρωτηριάζουν την Κύπρο. Πολύπλευρος καλλιτέχνης - δημιουργός ο Μποστ θεωρείται ένας από τους κυριότερους

Η Τζένη Καρέζη στο καμαρίνι της.

Πάνω ο Ιάκωβος Καμπανέλλης και κάτω ο Πανίκος Παιονίδης με τον Μέντη Μποστάντζογλου.

μεγάλα και επιδεινώθηκαν μάλιστα αλλά, τονίζουν η Τζένη και ο Κώστας, υπάρχει πάντα και η πλευρά του λαού και των καλλιτεχνών δημιουργών που δίνει κάτω από όλες και τις πιο αντίξοες ακόμη συνθήκες, το παρόν τους και αυτό είναι ένα παρόν δυναμικό.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ

Φυσιολογικά το οδοιπορικό στην πνευματική Αθήνα μας πήρε σε συνέχεια στον Ιάκωβο Καμπανέλλη, ενός άλλου θεατράνθρωπου και πέρα απ' αυτό στενού φίλου της Κύπρου. Η πρώτη μας συνάντηση ήταν στο θέατρο της Μαρτίνας Ριάλδη, ένα απίθανο θεατράκι στον έκτο όροφο ενός κτιρίου, στην Σταδίου, όπου παίζεται ο «Δρόμος περνά από μέσα», το τελευταίο έργο του Καμπανέλλη, που η κριτική το χαιρέτισε με ενθουσιασμό. Όπως και τα «Διαμάντια» της Λ. Αναγνωστάκη και αυτό βουτάει στα βαθειά νερά της σύγχρονης Ελλάδας.

Στα «Διαμάντια...» όλα οικοδομούνται στον κεντρικό χαρακτήρα του έργου, μια γυναίκα που στην δεύτερη ηλικία ανακαλύπτει ότι όλα, ένα - ένα την εγκαταλείπουν κι αυτή μένει μόνο (στο φινάλε υπάρχει μια εικόνα ξεχωριστής αξίας). Στο έργο του Καμπανέλλη «Ο δρόμος περνά από μέσα» ζωντανεύει

ΠΝΕΥΜΑ

Συνάντηση με Καρέζη, Καζάκο, Καμπανέλλη, Γουλιανδρή, Βρεττάκο, Θεοδωράκη, Χριστοδουλίδη

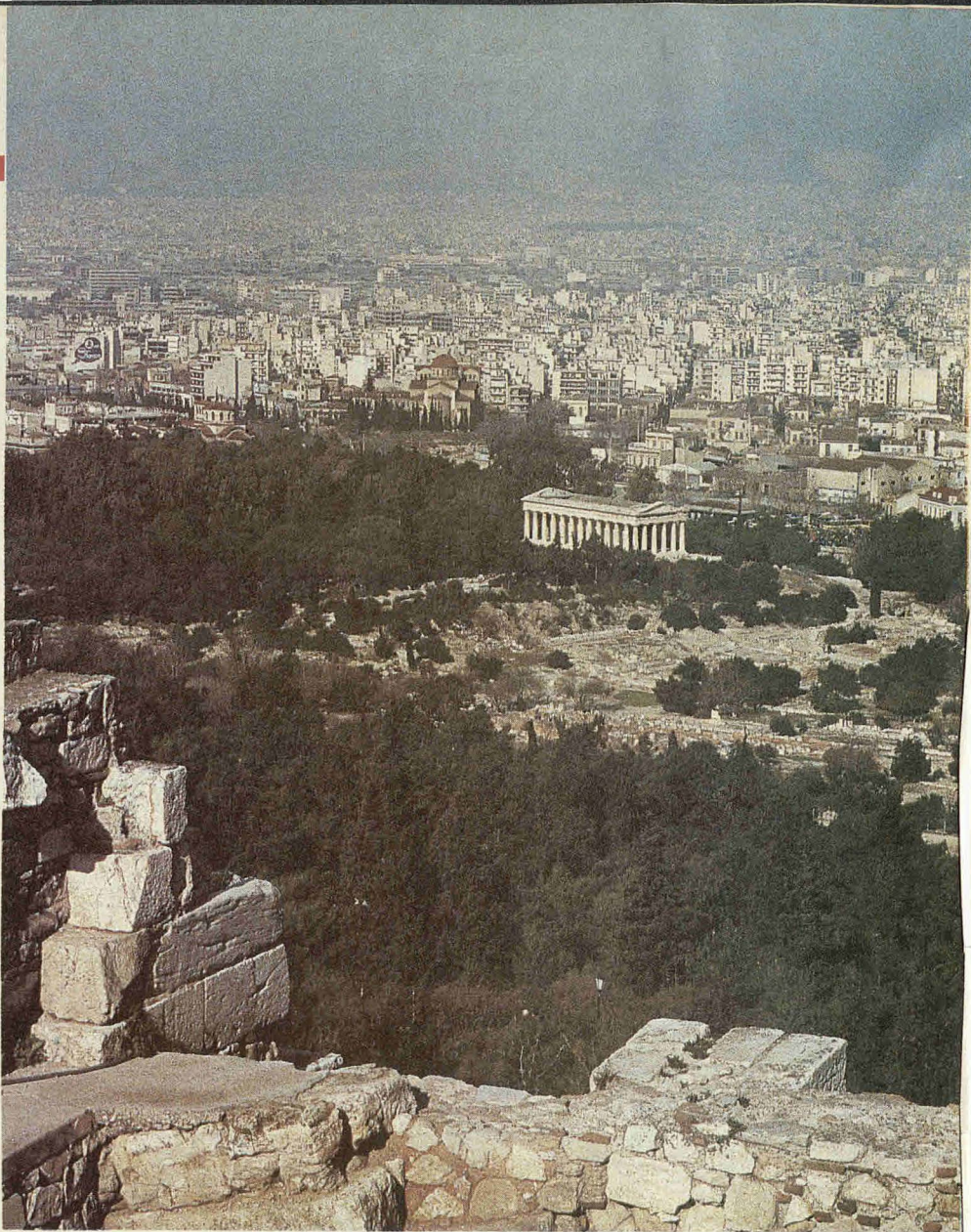
εκπροσώπους της ελληνικής γελοιογραφίας με την ιδιόρρυθμη του γραμμή και γραφή, που την μετέφερε αργότερα και στο χρονογράφημα στον ημερήσιο τύπο. Την ιδιόμορφη ελλειπτική, βαθειά θυμωοφική γραφή του Μποστ την συναντούμε και στα θεατρικά του έργα. Έγραψε δώδεκα κι όπως μου είπε όταν με πήρε για να πάμε στην Κηφισιά, όπου γκαλερύ εξέδετε έργα του, τον χαροποίησε πολύ όταν είδε εκείνες ακριβώς τις μέρες την «Φάουστα» του από το ΡΙΚ. Έγραψε επίσης επιθεωρήσεις, σίχοι του μελοποιήθηκαν, η «Νήσος των αζορών» έγινε μια εποχή μεγάλο σουζέ, οι γελοιογραφίες του συγκεντρώθηκαν σε λευκώματα, που κυκλοφόρησαν πλατεία.

Εκεί στην γκαλερύ «Άνεμος» όπου μαγνητοσκοπήσαμε συνέντευξη με το Μποστ, βρεθήκαμε για μια στιγμή μέσα στον αλλόκοτο κόσμο του καλλιτέχνη με τα πλούσια, φανταχτερά χρώματα και τις μορφές που ανασύρονται από το ελληνικό παρελθόν, μακρινό και πιο πρόσφατο, όλα όμως δοσμένα μέσα από το χρίσμα ενός παιδιού, σαν παραμύθια. Ένα δείγμα αυτής της ζωγραφικής, στην οποία αφιερώνει τώρα τον χρόνο του ο Μποστ, δημοσιεύουμε σε παραπλήσια στήλη. Η γελοιογραφία δεν είναι τώρα όπως παλιά, μας λέει.

Ο καλλιτέχνης διατηρεί και εργαστήρι, όπου φιλοτεχνεί τα περίφημα βάζα και σουβενίρ, που τροφοδοτούν το κατάστημα Μποστ στην Ομήρου 21.

Ο Μέντης Μποσταντζόγλου, όμως πέρα από την καθαρά καλλιτεχνική του προσφορά, που τιμήθηκε από τους πολλούς φίλους του με ειδικό αφιέρωμα «40 χρόνια Μποστ» αναπτύσσει και ευρύτερη πολιτιστική και πνευματική δραστηριότητα και δίνει το παρόν του με ανιδιοτέλεια παντού όπου τον κάλεσαν.

Ο γνωστός κριτικός θεάτρου Κώστας Γεωργασόπουλος σε σημείωμα του στο

λευκώμα κάτω από τον τίτλο «Μποστ Σέλλερ» έγραφε:

«Ο Μποστ έχει μέσα στο αίμα του τον ανατολίτη παραμυθά, το θυμωοφικό, το λαϊκό ηθικολόγο και ταυτόχρονα κυκλοφορεί με άνεση στη δυτική ρητορική, στην παρωδία και στην κλασική παιδεία. Βιώνει δραματικά την εκπαιδευτική μας σχιζοφρένεια και αντιδρά σε αυτή με μια παιδική δάλεια διάθεση για καζούρα».

ΝΙΚΗ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ

Η επόμενη μας συνάντηση ήταν και πάλι στην Κηφισιά, στην οδό Λεβίδου 13. Εδώ βρίσκεται το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, ένα από τα αρτιότερα διεθνώς. Ιδρυτές του Μουσείου το ζεύγος Γουλιανδρή. Η κ. Νίκη Γουλιανδρή υπήρξε η πρώτη γυναίκα Υπουργός στην Ελλάδα. Υπηρέτησε στην Κυβέρνηση Καραμανλή το 1974 και μέσα από τη θέση αυτή δέθηκε με την Κύπρο και ιδιαίτερα το δράμα των προσφύγων μας. Η κ. Νίκη Γουλιανδρή έγινε πρόσφατα διεθνώς γνωστή όταν ανακηρύχθηκε στις Βρυξέλλες «Γυναίκα της Ευρώπης» για το 1991. Οι αγώνες της για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η έγνοια της για το οικοσύστημα και το οργανικό δέσιμο του με τις πολιτιστικές αξίες

την έθεσαν στην πρωτορία ενός οικουμενικού αγώνα που κλιμακώνεται συνεχώς και μπαίνει στις προτεραιότητες της ανθρωπότητας.

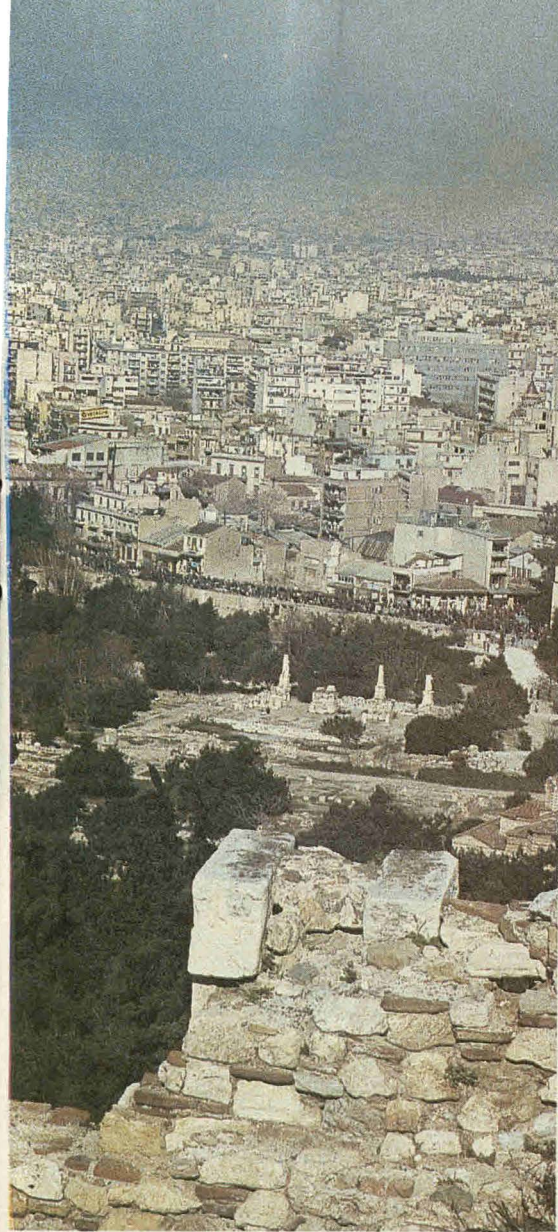
Την κ. Γουλιανδρή την πρωτοσυναντήσαμε στην Λευκωσία, όταν ηρθε με την έκθεση της στην «Αργώ» με τις Παιωνίες, το άγριο λουλούδι πάντα δεμένο με θρύλους για τις θαυματουργικές του ιδιότητες. Θα ξανάρθει στο νησί, όπως μας είπε, τον Απρίλη για να ζωγραφίσει τις κυπριακές Παιωνίες και να μας βοηθήσει να δημιουργήσουμε ένα δικό μας Μουσείο Φυσικής Ιστορίας.

Η ίδια διαθέτει πλούσια επιστημονικά εφόδια. Σπούδασε πολιτικές και οικονομικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθénas και συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης, στην πολιτειολογία και φιλοσοφία. Αργότερα σπούδασε βοτανική και περιβαλλοντικές επιστήμες.

Στη συνέντευξη που μας παραχώρησε η κ. Νίκη Γουλιανδρή μας μίλησε με πάθος για τα οράματα της και τους αγώνες της, μας μίλησε για τους κινδύνους που απειλούν τον άνθρωπο και για την ανάγκη συνειδητοποίησης αυτών των κινδύνων. Μας μίλησε επίσης για τα καινούρια αποκτήματα του Μουσείου

ΜΙΛΟΥΝ ΜΕ ΑΓΑΠΗΓΙΑ ΤΟΝ Τ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ ΑΘΗΝΑ

περιστρέφεται και το τελευταίο της βιβλίο, που θα φέρει τον τίτλο «Δυο παραλογές».

Καταφεύγει στο βιβλίο αυτό, που είναι υπό εκτύπωση, στο λαϊκό λόγο, στις παραλογές, όπως ονομάζονται, που είναι τα αφηγηματικά τραγούδια που αφηγούνται ένα γεγονός, του νεκρού αδελφού λ.κ. ή του Κωνσταντή κ.λπ. Εδώ δίνεται με ένα συγκλονιστικό τρόπο η προσπάθεια του ανθρώπου, που τεμαχίστηκε, προδόθηκε να ξαναβρεί το πρόσωπο του.

Στη συνέντευξη πήραμε ολόκληρη την διαδρομή της Βικτωρίας Θεοδώρου μέσα στην ποίηση. Τελευταίο της βιβλίο, του 1990, τα «Μειλίγματα», μια ομηρική λέξη. Τα μειλίγματα είναι προσφορές προς τις αμείλικτες δυνάμεις του κακού για τον εξευμενισμό τους. Τα μειλίγματα είναι και οι προσφορές προς τις μοίρες όταν ένα παιδί γεννηθεί. Ο τίτλος όμως έχει σχέση και με το μέλι.

Στην ποίηση της Βικτωρίας Θεοδώρου, υπάρχουν απίθανα πετάγματα προς πλανητικούς χώρους και τολμηροί οραματισμοί, διαπερνά όμως το όλο έργο σαν πύρινη ρομφαία και μια ασάλινη δύναμη, που ξαφνιάζει πολλούς που ξέρουν καλά την ποιήτρια την τόσο εύθραστη.

Εκείνο όμως που εκφράζει ίσως πιο ανάγλυφα τη δύναμη της Βικτωρίας Θεοδώρου είναι το ότι όταν επρόκειτο να γεννηθεί το πρώτο της εγγόνι ξανακάθισε στα έδρανα του Πανεπιστημίου και πήρε το δίπλωμα της Φιλολόγου. Και χρειάστηκε τρία χρόνια για να πάρει το πτυχίο.

Η Βικτώρια Θεοδώρου γνώρισε την Κύπρο, την αγάπησε, έγραψε για το δράμα της και προγραμματίζει ένα ταξίδι στο νησί το Φθινόπωρο.

Η κ. Νίκη Γουλανδρή.

Πάνω η κ. Βικτωρία Θεοδώρου και κάτω η Έλλη Παιονίδου με τον Νικηφόρο Βρεττάκο.

που είναι η ζωή της όπως και του συζύγου της, τα αφρικανικά άγρια θηρία.

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Από την Κηφισιά κατευθυνθήκαμε προς τη Φιλοθέη, όπου ζει η Βικτωρία Θεοδώρου, ένα από τα μεγάλα ονόματα στην γυναικεία ποίηση της Ελλάδας. Σεμνή, αθόρυβη δημιουργεί η Βικτώρια Θεοδώρου μια ποίηση που έχει τις καταβολές της στις ευγενείς σελίδες της μεταπολεμικής ιστορίας της Ελλάδας.

Γεννήθηκε στην Κρήτη, μεταφέρθηκε στην Αθήνα, όπου φοιτήτρια συνελήφθη στα χρόνια του εμφυλίου και στάλθηκε στους τόπους της εξορίας. Το διάβα της μέσα από τα στρατόπεδα και η γνωριμία της με τις γυναίκες των στρατοπέδων έδωσε ύστερα από χρόνια το βιβλίο «Στρατόπεδα γυναικών», ένα βιβλίο με κείμενα των ιδίων των γυναικών.

Η πορεία της ποιήτριας μέσα στο χώρο της τέχνης είναι δεμένη όπως λέγει και η ίδια, «από την κοσμοϊστορική κίνηση που έγινε στον αιώνα μας και που ξεκινά από τις προσδοκίες των λαών για καλύτερες μέρες».

Και τώρα, προσθέτει, η κατάληξη αυτή, η διάψευση, με επηρεάζει παρά πολύ. Γύρω από αυτήν ακριβώς την τραγική διάψευση

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ο επόμενος σταθμός θάνατι το Παγκράτι, στην Εριφύλλης 17—19. Στον τέταρτο όροφο κατοικεί ο μεγάλος ποιητής της Ελλάδας, ο Ακαδημαϊκός Νικηφόρος Βρεττάκος. Παρά τα 80 του, που θα τα κλείσει την 1η του Γενάρη του 1992, ο ποιητής δέχεται πάντα ολοπρόθυμα τους φίλους του και είναι πάντα έτοιμος να μιλήσει για όλα. Και να δώσει τολμηρά και χωρίς περιστροφές τις απόψεις του πάνω στο κάθε θέμα. Και είχαμε μπροστά μας τα σύγγραφα, που συγκεντρώνονταν στο Κόλλο, και την απειλή ενός φοβερού παρανοϊκού πολέμου.

Και ο Βρεττάκος έχει κάτι να πει για την

Οδοιπορικό στην άλλη Αθήνα

παραφροσύνη, που προβάλλει το πρόσωπο της και για το ρόλο των πνευματικών ανθρώπων στις ώρες της μεγάλης κρίσης. Πήγαμε όμως και πίσω στα χρόνια που ξεκινούσε ο νεαρός Νικηφόρος, τον τραχύ δρόμο του μεροκαμάτου και της ζωής. Γεννήθηκε στις Κροκεές της Λακωνίας (εκεί τώρα έχει πάνω σε ένα λόφο ένα μοναδικό σπιτάκι που τον καλεί συνέχεια να το επισκεφθεί). Πήρε μέρος στον πόλεμο σαν απλός στρατιώτης, στην πρώτη γραμμή και αγωνίστηκε στην Εθνική αντίσταση. Διόχτηκε αργότερα από τη δουλειά του, κυκλοφόρησε η πρώτη του ποιητική συλλογή και το 1981 συμπεριέλαβε σε δυο χοντρούς τόμους την ως τότε δουλειά του. Μεταφράστηκε σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες, πήρε τρία κρατικά βραβεία και το 1985 το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων. Το 1987 εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Πίσω από τις σκέψεις και τον μεσοτό λόγο του Νικηφόρου Βρεττάκου υπάρχουν πάντα πικρά βιώματα και μια σοφία, που έρχεται σαν απαύγασμα μιας βασανιστικής πορείας μέσα στο χρόνο και μέσα στην καρδιά των περιπετειών, που ταλάνισαν την Ελλάδα. Τώρα, ετοιμάζει την τελευταία του συλλογή ο ποιητής και δεν διατάζει να μας διαβάσει για να καταγράψουμε μερικά από τα ποιήματα της συλλογής. Και διαβάσει αργά, με την βαθειά του φωνή που την διαπερνά μια μουσικότητα. Γράφει επίσης, έτσι για την ανάμνηση της στιγμής, σε ένα τετράδιο το ποίημα «Ο τελευταίος τόμος». Λέει το ποίημα: *Δίπλα σ' άλλα βιβλία μου, αδρατος βέβαιος όμως κι ένας τόμος σιωπής σ' αυτόν περιέχονται όλα όσα έκρυσπα κι όσα δεν πρόφτασαν να κάνουν τη μέσα μου μακριά διαδρομή να βγούνε στο φως».*

Έχουμε όμως υπόψη μας και το άλλο ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου, τη «Διαχρονική αντίσταση», που είναι αφιερωμένο στην Κύπρο. Λέει το πρώτο μέρος του ποιήματος: *«Χιλιάδες χρόνια, κάθε χρόνο με τη γέννηση της αντιστέκται η Κύπριδα. Και τα άνθη της λεμονιάς και τα μαύρα των γυναικών κι οι αιχμάλωτοι Άγιοι στις εκκλησιές, λαθωμένοι τυφλοί από τις σφυριές και κουλοί, αντιστέκονται».*

Βγήκαμε με το Νικηφόρο στη βεράντα του σπιτιού που βλέπει αντικρύ στην Ακρόπολη και τον Παρθενώνα και θυμηθήκαμε το καταπληκτικό του έργο «Λειτουργία κάτω από την Ακρόπολη» που όταν ο Βρεττάκος ήρθε το Φθινόπωρο στην Κύπρο και συνάντησε τον Πρόεδρο Βασιλείου συζητήθηκε η περίπτωση να παρουσιαστεί στο χώρο του θεάτρου του Προεδρικού.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ

Η επόμενη συνάντηση θα είναι με τον συμπατριώτη μας, τον συνθέτη Μιχάλη Χριστοδουλίδη, ένα όνομα πολύ γνωστό στα μουσικά πράγματα της Ελλάδας. Ο Μιχάλης είναι σήμερα υπεύθυνος των μουσικών προγραμμάτων της ελληνικής ραδιοφωνίας, η δράση του όμως βρίσκεται κυρίως στο χώρο της δημιουργίας.

Είναι διπλωματούχος του Κονσερβατορίου του Παρισιού, όπου παρέμεινε και μετά τις σπουδές του και όταν έφυγε για την Αθήνα άφησε πίσω του κάπου 25 μουσικές για το θέατρο, για μπαλέτα, είχε γράψει μουσική για τη γαλλική τηλεόραση. Εκεί στο Παρίσι είχε την τύχη ο Μιχάλης να δουλέψει σε όλα σχεδόν τα μεγάλα θέατρα.

Ήταν ο πρώτος Έλληνας συνθέτης, που μπήκε στην περίφημη «Κομεντί Φρανσέζ». Πρώτη του δουλειά η μουσική στις «Εκκλησιαστικές» του Αριστοφάνη στο Φεστιβάλ της Αθηνών.

Ακολούθησε μια δουλειά πέντε σχεδόν χρόνων πάνω σε έργα του Μολιέρου. Εκεί στη Γαλλία τιμήθηκε σε πολύ νεαρή ηλικία

για την όλη προσφορά του στο θέατρο με τον τίτλο του Ιππότη των Τεχνών και Γραμμάτων.

Στην Γαλλία έζησε κάπου 15 χρόνια. Στην Αθήνα ήρθε ύστερα από πρόσκληση του Μάνου Χατζιδάκη και ανέλαβε δουλειά στο Τρίτο Πρόγραμμα και σε συνέχεια στο Πρώτο Πρόγραμμα όπου το 1981 ανέλαβε και την ευθύνη των μουσικών του προγραμμάτων σαν διευθυντής. Και έχει ισχυρές απόψεις πάνω στο μεγάλο δέμα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Όλες αυτές τις απόψεις τις καταγράφουμε στη συνέντευξη.

Ένα πολύ αξιόλογο όμως κεφάλαιο της όλης καλλιτεχνικής σταδιοδρομίας του Μιχάλη Χριστοδουλίδη είναι η δουλειά του στο αρχαίο δράμα. Γύρω από τη σχέση μουσικής και αρχαίου δράματος έχει πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις. Που τις διατύπωσε και στο Συμπόσιο Αρχαίου Δράματος, που οργανώθηκε τον περασμένο Νόμβρη στη Λευκωσία.

Πιστεύει ο Μιχάλης, ότι οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν δώσει την πιο ολοκληρωμένη πρόταση θεάτρου, με την έννοια ενός θεάματος, που επηρεάζει το αυτί, όλες τις

Ο Μίκης Θεοδωράκης.

αισθήσεις, τα νεύρα, το σώμα, το μάτι, τα πάντα. Είχαν οι αρχαίοι ολοκληρωμένη αίσθηση των πραγμάτων και δεν τα απομόνωσαν. Και αυτό το στοιχείο βρισκόταν και μέσα στη μουσική τους. Είναι τεκμηριωμένες οι σκέψεις που αναπτύσσει ο Μιχάλης. Το κείμενο γεννά τον ρυθμό και το κείμενο γεννά και τις μελωδίες.

Τη στιγμή αυτή ο Μιχάλης εργάζεται πάνω σε μια όπερα. Το 1988 έκανε μια πρώτη προσπάθεια όπερας στη Βοστώνη. Τώρα το όνειρο του είναι να γράψει μια όπερα που θα τραγουδηθεί στα αρχαία ελληνικά. Πιστεύει, ότι ο αρχαίος λόγος τραγουδιέται πολύ εύκολα και δίνει μουσικές προεκτάσεις, που δεν τις δίνει ο σύγχρονος ελληνικός λόγος. Αυτή την όπερα θα την προσφέρει στο Μέγαρο Μουσικής.

Με το Μιχάλη προεκτείναμε φυσικά τη συζήτηση και στα μουσικά πράγματα στην Κύπρο και τι χρειάζεται ίσως να γίνει.

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Ο τελευταίος σταθμός του οδοπορικού στην πνευματική Αθήνα, ήταν στην Ζαλοκώστα 3, κάπου κοντά στο Σύνταγμα, στο γραφείο του Υπουργού άνευ Χαρτοφυλακίου Μίκη Θεοδωράκη. Μπροστά μας έχουμε φυσικά τον μουσικοσυνθέτη, τον καλλιτέχνη δημιουργό με τα συνεχή πετάγματα προς όλους τους πνευματικούς, πολιτιστικούς χώρους. Κι είναι γι' αυτά που μιλάμε γιατί ξέρουμε για τα οράματα του για την διοργάνωση της πρώτης Ευρωπαϊκής Δελφικής Συνάντησης που άρχισε την προετοιμασία της. Όπως επίσης και για την πνευματική Ολυμπιάδα, τα Επιδάυρια.

Μας μιλά γι' αυτούς τους οραματισμούς του ο Θεοδωράκης με εκείνο τον χειμάρρο του λόγου, που τον χαρακτηρίζει. Μας μιλά για την ποιότητα της ζωής που πρέπει να γίνει μια προτεραιότητα στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου ο ελεύθερος χρόνος αυξάνεται χωρίς όμως ταυτόχρονα να αξιοποιείται για τον εμπλουτισμό του ανθρώπου με όλη την αναγκαία σωματική, πνευματική και ψυχική δύναμη.

Στους Δελφούς σε αυτό το σύμβολο του πολιτισμού με διεθνή απήχηση, βλέπει να τίθενται όλα αυτά τα μεγάλα προβλήματα που αφορούν το μέλλον του ανθρώπου και να συζητούνται σε πανευρωπαϊκά συνέδρια.

Εκεί στους Δελφούς βλέπει τη δημιουργία του Δελφικού χωριού της Ευρώπης που θα μπορούσε να μετατραπεί σε Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο της ΕΟΚ.

Για την μελέτη όλων αυτών των θεμάτων σχηματίστηκαν ειδικές επιτροπές που μελετούν τα επί μέρους ζητήματα.

Όσον αφορά τα προσωπικά σχέδια του Μίκη την περίοδο αυτή οργανώνει σειρά από συναντήσεις μαζί με το Μάνο Χατζηδάκη που είναι αφιερωμένες στον αγώνα ενάντια στα ναρκωτικά. Τον Οκτώβρη θανέβει στο Μπιλμπάο της Ισπανίας η όπερα του Μίκη «Μήδεια» σε δική του μετάφραση. Η μετάφραση και η σύνθεση της μουσικής του πήρε δυο χρόνια.

Πάρα κάτω θα ακολουθήσουν και άλλες όπερες πάνω στις τραγωδίες Ηλέκτρα και Εκάβη.

Η Αθήνα σφίζει πάντα από ζωή. Και μέσα από τις τρομερές αντιθέσεις της ξεπροβάλλει πάντα ένα πρόσωπο νευρώδες και γοητευτικό!

